

INSTITUȚII DE OCROTIRE SOCIALĂ ȘI SANITARĂ ALE SOCIETĂȚILOR DE FEMEI DIN CLUJUL INTERBELIC

Ghizela Cosma*

Cuvinte cheie: societăți de femei, Clujul interbelic, ocrotire socială, ocrotire sanitară

Keywords: women's societies, Cluj in interwar period, social protection, sanitary protection

În Clujul interbelic, mișcarea femeilor era structurată într-un număr mare de societăți, unele cu tradiție antebelică, altele constituite după Primul Război Mondial. Specificul local al structurii etnice și religioase a populației Clujului s-a reflectat la nivelul mișcării femeilor, în cadrul căreia funcționau societăți ale româncelor, dar și ale femeilor minoritare, în primul rând, ale femeilor maghiare și evreice. Panoplia societăților de femei reflecta și delimitări de ordin religios, în cadrul unor puternice grupări de femei organizate sub patronajul bisericilor, unele încă din perioada antebelică. Româncele aveau propriile societăți de femei ce activau în cadrul bisericilor ortodoxă și greco-catolică, femeile maghiare activau în societățile de femei catolice, reformate, unitariene și luterane, iar femeile izraelite aveau și ele propriile societăți.¹ Dincolo de aceste elemente definitorii pentru structura mișcării femeilor din Cluj, etnia și religia, alte societăți, în marea lor majoritate, s-au constituit în jurul unor obiective caritabile.

Pe de altă parte, demersurile cu scop caritabil nu au fost asumate doar de societățile definite exclusiv prin astfel de obiective, ci de aproape toate societățile de femei. De altfel, de la mijlocul secolului al XIX-lea, caritatea s-a manifestat în sfera socială în special prin activitatea unor societăți ale femeilor. Dincolo de acțiuni cu scop caritabil desfășurate periodic (de sărbători, iarna, în perioada crizei economice sau în urma unor calamități naturale etc.) în sprijinul unei

* Biblioteca Județeană "Octavian Goga" Cluj, Calea Dorobanților, nr. 104, e-mail: cosmaghizela@yahoo.com

¹ Ghizela Cosma, "Romanian Women's Activism in Cluj during the Interwar Years," *Territorial Identity and Development*, 2 (2022): 8–9.

anumite categorii defavorizate, aceste societăți au dat curs și unor angajamente permanente prin construirea și susținerea unor așezăminte care asigurau servicii de ocrotire socială și/sau sanitară.

Un element de noutate al demersului nostru de cercetare este încercarea de a construi printr-o succesiune de notițe monografice o imagine cuprinzătoare asupra așezămintelor și tipurilor de așezăminte născute și întreținute în perioada interbelică prin efortul societăților clujencelor. Aceasta constituie premisa atingerii obiectivului final al cercetării, și anume, decelarea elementelor specifice acestor așezăminte și ale particularităților acțiunilor prin care societățile de femei au reușit să polarizeze eforturile comunității în susținerea acestora.

Orfelinatul “Maria Valeria”

Cea mai veche instituție socială de ocrotire patronată de o societate de femei și care funcționa în Clujul interbelic a fost orfelinatul “Maria Valeria”, fondat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În 1871, în cadrul Societății de Binefacere a Femeilor din Cluj s-a lansat ideea înființării unui orfelinat pentru fete, adoptându-se ulterior decizia organizării sale sub auspiciile unei societăți constituite cu acest obiectiv. Inițiativa a fost preluată de soția baronului Bornemisza Ignác, Klára, care avea să devină președinta noii societăți.² Deschiderea și susținerea orfelinatului a fost asumată de reprezentantele aristocrației, soțiile unor exponenți ai elitei politice și economice, cu funcții administrative importante, care au putut să conteze pe sprijinul familiei, al anturajului și al consiliului local în demersul lor.³

Pentru fondurile necesare înființării orfelinatului, s-a urmărit mobilizarea comunității printr-o campanie de colecte, seria donațiilor fiind deschisă de Societatea maghiarilor din Berlin. Printre primii donatori s-a numărat și împărăteasa Elisabeta, soția împăratului Franz Joseph.⁴

Din 1876, cu acordul cuplului imperial, orfelinatul a început să poarte numele uneia dintre ficele acestuia, devenind Orfelinatul “Maria Valeria”, iar societatea sub auspiciile căreia s-a constituit, Societatea “Maria Valeria”.⁵

Orfelinatul, inaugurat la 15 decembrie 1872, cu 8 orfane, a funcționat

² Gál Edina Tünde, “«Belőlük jó cselédek, gazdasszonyok és iparosnők válhassanak». A kolozsvári Mária Valéria leányárvház alapítása, működése és társadalmi szerepe (1872–1949),” în Tötös Áron et al., eds., *Ezerarcú Erdély. Politika, társadalom, kultúra* (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 2019), 214–215.

³ Nagy Elek, “Hetven éve áll a jótékonyosság szolgálatában a Mária Valéria Egyesület. Ismét férjhezadja egyik árváját a nagymultu intézmény,” *Keleti Újság* 225 (1942): 4.

⁴ Ibid., “Hatvan éves a Mária Valéria. Érdekes epizódok a nemescélú egyeslet múltjából. Mindenki siessen az árvaház támogatására,” *Keleti Újság* 278 (1932): 6.

⁵ Ibid.

până în 1875 într-o clădire închiriată de autoritățile locale, în apropierea Parcului Central, apoi în clădirea de pe colțul străzilor Külközép și Kövespad de la acea vreme (Aurel Suciu și Dorobanților de azi), cumpărată de oraș. Administrația locală a cerut în schimbul cedării dreptului de folosire al clădirii de orfelinat ca jumătate din orfanele instituționalizate să fie din Cluj. În octombrie 1879, clădirea a fost lărgită, în 1901, s-a introdus alimentarea cu apă, iar în 1912, s-a amenajat baia.⁶ Pentru susținerea orfelinatului s-au organizat în permanență colecte, se primeau donații, se organizau evenimente, funcționarea instituției fiind asigurată în cea mai mare parte de locuitorii orașului.⁷

Numărul orfanelor a crescut continuu (numărul maxim înregistrat până la Războiul Mondial fiind de 50), dar cum cererile au fost mereu peste nivelul posibilităților de primire, o comisie specială din cadrul Societății întreprindea vizite la solicitanți și realiza selecția acestora. Erau primite fete de 6–10 ani din Cluj, dar și din alte zone din Transilvania, din medii sărace, uneori fiind vorba de copii abuzați.⁸

Orfelinatul întreținea fetele, pregătindu-le pentru o existență independentă. Erau familiarizate cu muncile casnice și, la 14–16 ani, la ieșirea din orfelinat, le era căutat și un loc de muncă pe la familii, ca servitoare, fiind supravegheate încă doi ani, 1/3 din plata ce o primeau fiind îndreptată de angajator spre orfelinat, care aduna acești bani pentru a-i da fetei la majorat. În condițiile dezvoltării industriale a orașului, orfanele au început să fie pregătite și pentru alte îndeletniciri, pentru munca de fabrică. Cele mai sărguincioase și cu rezultate școlare deosebite erau orientate spre învățământ.⁹

În timpul războiului, nevoia de adăpost pentru orfane a crescut, dar în pofida ajutoarelor primite de la stat și alte societăți¹⁰, numărul orfanelor cărora li s-a putut oferi îngrijire a scăzut, un trend crescător fiind înregistrat abia din 1923, când erau instituționalizate aici 24 de orfane.¹¹ În 1932, orfelinatul găzduia 50 de orfane, dar s-a ajuns și la 52.¹²

Și după război erau primite în orfelinat în general fete de 5–6 ani, care rămâneau în orfelinat până la 18 ani. Orfanele de ambii părinți erau întreținute gratuit, pentru cele cu un părinte se plătea în 1930 în jur de 300 de lei lunar.

⁶ Gál, „Belölük jó cselédek,” 221–222.

⁷ Ibid., 222–223; Szappanyos Gabriella, „Meghalt br. Bánffy Zoltánné,” *Keleti Újság* 198 (1937): 6.

⁸ Gál, „Belölük jó cselédek,” 223–225.

⁹ Ibid., 226–229.

¹⁰ Ibid., 229.

¹¹ *Vasárnapi Újság* 2 (1923): 2.

¹² „Hatvan éves,” 6.

Ultimele se întorceau în familie la 18 ani, iar de plasarea celorlalte se îngrijea Societatea “Maria Valeria”.¹³

Până în anul 1925, președinția societății a fost exercitată de soția baronului Bánffy Zoltán¹⁴, după care conducerea a fost preluată de soția directorului de bancă Bocsánczi László, din 1933 de soția contabilului Bárán Lajos, apoi de soția directorului de bancă Hargitay Bertalan până în 1942, ultima președintă a societății fiind soția lui Török Bálint, publicist pe probleme agrare, această succesiune indicând o schimbare la nivelul leadership-ului societății, care a trecut de la reprezentantele aristocrației maghiare la lidere ce veneau dinspre lumea burgheză a urbei.¹⁵

După război, orfelinatul a încheiat o convenție cu bisericile romano-catolică, reformată evanghelică și unitariană, renunțând la personalitatea juridică și devenind o instituție confesională. În 1927, au început demersurile pentru obținerea din nou a personalității juridice, finalizate în 1932. Atunci s-a șters din denumirea societății numele de “Maria Valeria”.¹⁶

Perioada crizei economice a fost una de mari provocări pentru funcționarea orfelinatului, care s-a întreținut doar din sume adunate prin organizarea de evenimente caritabile (concert de jazz, spectacole de teatru ale orfanilor, după-amiezi de ceai, parade de modă). Donațiile în natură oferite de țăranii din Hóstát/Hoștat¹⁷ au devenit vitale. Constrângerile financiare au dus la scoaterea din alimentația orfanelor a laptelui, a gustării, la prânz se servea doar un fel de mâncare, iar în locul luminii electrice s-a revenit la lampa de petrol.¹⁸

Clădirea avea două dormitoare între care se afla baia, o sală de activități, sala profesorilor și sala de muzică. În spate, în capătul clădirii, era salonul pentru bolnave, iar de la acesta se întindea grădina de legume, îngrijită de fetele din orfelinat. Exista aici și spălătorie cu o spălătoreasă care venea odată pe lună.¹⁹

După trezire, fetele aeriseau așternuturile și se spălau cu apă rece. Apă caldă aveau doar la sfârșit de săptămână, când se îmbăiau. Se îmbrăcau, mergeau în sala de mese, spuneau rugăciunea și serveau micul dejun ce consta din lapte și pâine. Apoi mergeau la școală primind pentru gustare o felie de pâine și două mere, din donațiile țăranilor din Hóstát/Hoștat.²⁰ La școală și de la școală se

¹³ Asztalos Lajos, “Jóra neveltek, tanítottak bennünket ...,” (II) *Szabadság* 69 (2003): 10.

¹⁴ Szappanyos, “Meghalt br. Bánffy,” 6.

¹⁵ Gál, “«Belőlük jó cselédek,” 229–231.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ În secolul al XIX-lea, zona de răsărit și de nord de dincolo de zidurile cetății orașului Cluj era cunoscută ca și Hóstát. Locuitorii acesteia se ocupau cu agricultura, constituind prin mod de viață și obiceiuri o comunitate distinctă.

¹⁸ Ibid., 231–232.

¹⁹ Asztalos, “Jóra neveltek, tanítottak bennünket ...,” (I) *Szabadság* 68 (2003): 3.

²⁰ Ibid.

venea în rând. Orfanele purtau uniformă gri cu guler alb și căciuli de culoare închisă. Toată lumea avea două rânduri de haine, una de zi, alta de sărbătoare și câte două perechi de pantofi. După școală urma prânzul, apoi fetele puteau să iasă 1–2 ore în curtea orfelinatului. Activitățile continuau cu studiu, sub supravegherea unei profesoare. După cină, fetele se pregăteau de culcare.²¹

Viața orfanelor se petrecea ferită de lume, poarta orfelinatului fiind mereu închisă. Se putea ieși doar la școală și la biserică, cu însoțitor, de obicei o profesoară. Pe de altă parte, în orfelinat toată lumea trebuia să lucreze. O parte a fetelor se ocupa de curățenie, alta de grădina de zarzavaturi, cele mai îndemânaticе lucrau la bucătărie.²² Fetele citeau mult, învățau cântece, în vacanțe mergeau în excursii cu directoarea orfelinatului.²³

Societatea “Maria Valeria” a continuat și în perioada interbelică organizarea de evenimente în beneficiul orfelinatului, punând în practică mereu noi și noi idei. A continuat seria balurilor anuale “Maria Valeria”, prilej cu care erau prezentate tinerele din înalta societate aflate la primul lor bal. Se organizau expoziții cu vânzare de obiecte hand-made în cadrul Bazarului de Crăciun desfășurat anual, din 1885, și a Bazarului de flori organizat la începutul primăverii.²⁴

Așezământul a funcționat până în anul 1949.²⁵ După naționalizare, în clădirea acestuia s-a deschis o brutărie. În 2002, construcția a fost demolată și, pe locul ei, a apărut o benzinărie.²⁶

Alte așezăminte de ocrotire – Leagăne și Cămine de zi pentru copii

Leagănul pentru copii al Societății “Principele Mircea”. Având ca obiectiv major ocrotirea mamelor și a copiilor, un tip de instituții în susținerea cărora și-a investit eforturile Societatea “Principele Mircea” au fost leagănele pentru copii.

Astfel, Leagănul de copii de la Fabrica de tutun al societății a fost înființat la începutul deceniului al treilea al perioadei interbelice, imediat după război. A fost o operă socială prin care s-a încercat îmbunătățirea vieții muncitoarelor și a copiilor lor. Alegerea acestei fabrici era justificată de numărul mare de femei angajate aici. În 1923, fabrica lucra cu 1.360 de muncitori, dintre care numai 250 erau bărbați, iar situația s-a menținut și în anii următori.²⁷ Se asigura

²¹ Asztalos, “Jóra neveltek,” (II) 10.

²² “Huszonhat kis árvaleány között. Hogy élnek a Mária Valéria leányárvaházban,” *Ellenzék* 101 (1923): 3.

²³ Asztalos, “Jóra neveltek,” (II) 10.

²⁴ Ibid.; *Vasárnapi Újság* 2 (1923): 2; “Hetven év az árvaugy szolgálatában. A “Mária Valéria Árvaház” jubilaris éve,” *Keleti Újság* 8 (1942): 8; Gál “«Belőlük jó cselédek,” 219–221.

²⁵ Gál “«Belőlük jó cselédek,” 232.

²⁶ *Szabadság* 90 (2005): 10.

²⁷ “Clujul de ieri: Manufactura de tutun. Activitatea din anul 1923 a acestei instituții,” *Înfrățirea*

mamelor muncitoare posibilitatea de a-și lăsa copiii la leagăn în timpul în care se aflau la muncă. Deși societatea a continuat să investească în acest așezământ social și în perioada următoare, la sfârșitul anilor '20, administrarea lui fusese preluată de fabrică.²⁸

Căminul de zi al Societății de Binefacere a Femeilor Izraelite. Ideea deschiderii primului cămin de zi al perioadei interbelice, cel al Societății de Binefacere a Femeilor Izraelite, datează din 1918. Pentru implementarea ei s-a apelat la donații, care au ajuns la 105.000 de lei, dar s-a contat și pe o sumă de 100.000 de lei din bugetul societății.²⁹

Inițial, a funcționat într-o sală de curs a unei școli primare, pusă la dispoziție de comunitatea evreiască ortodoxă, apoi, în anul 1921, căminul s-a mutat într-o clădire proprie de pe Calea Victoriei (azi 21 decembrie 1989), de la numărul 85 de atunci, fiind deschis oficial în acest loc la 1 noiembrie 1921, cu 80 de copii înscriși.³⁰

Conform raportului anual al societății, în primăvara anului următor, căminul găzduia deja 120 de copii.³¹ Majoritatea erau nevoiași, copii îngrijiți pe timpul cât părinții erau la muncă sau se aflau în imposibilitatea de a-i întreține. Printre cei mici erau și orfani, unii orfani de război (4 în 1924).³² Numărul copiilor găzduiți a tot crescut spre finalul deceniului al III-lea, cu precădere pe parcursul și spre finalul deceniului al IV-lea al perioadei interbelice, până la 140 de copii în 1929³³ și 240–250 în anii 1939–1940.³⁴

Societatea se ocupa de ei până creșteau și începeau să muncească într-un domeniu meșteșugăresc sau industrial. Intrau aici copii de la 3 ani, care erau ocrotiți, hrăniți gratuit și școlarizați de la vârsta de 6 ani, iar după absolvirea școlii primare erau îndreptați spre a învăța o meserie. Instituția a fost importantă pentru comunitatea evreiască pentru că a educat copiii în spiritul evreiesc încetățenit în acest loc.³⁵

995 (1924), <https://www.clujinsider.ro/2018/01/29/clujul-de-ieri-manufactura-de-tutun-activitatea-din-anul-1923-a-acestei-institutii/>, accesat la 3 ian. 2023.

²⁸ "Adunarea generală a societății "Principele Mircea" la Cluj," *Universul* 47 (1929): 6.

²⁹ "A Zsidó Nőegylet Napközi Gyermekotthona," *Új kelet* 247 (1921): 6; "A kolozsvári izraelita játékokony nőegylet egyéves beszámolója," *Új kelet* 59 (1922): 4.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² "Nyolcvanöt otthontalan gyermek boldog otthona," *Új kelet* 74 (1924): 2.

³³ *Ellenzék* 132 (1929): 5.

³⁴ Pogány Marcell, "Még száz gyermek ingyen ebédet kér a kolozsvári zsidó napközi otthon-tól," *Új kelet* 288 (1939): 3; "A cluji Zsidó Nőegylet Ünnepi közgyűlése," *Új kelet* 47 (1940): 4; Gidó Attila, *Două decenii. Evreii din Cluj în perioada interbelică* (Cluj-Napoca: Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, 2014), 211.

³⁵ Ibid.

În același spațiu al Căminului de zi, s-a deschis în 1931 și Căminul de bătrâne unde, în 4 camere, erau adăpostite 12 femei.³⁶

Un moment de cumpănă pentru funcționarea celor două instituții sociale a fost decizia din 1936 a autorităților de expropriere a terenului și clădirii ce le găzduia în beneficiul Liceului “Principesa Ileana”, în schimbul unei despăgubiri de 800.000 de lei.³⁷ O soluție temporară a fost oferită de Cziment Géza, care a primit copiii și bătrânele evacuate din vechiul spațiu pe o proprietate a sa, cu titlu gratuit. Apoi, în condițiile în care cu suma primită la expropriere nu se putea obține un spațiu corespunzător, s-a organizat o acțiune dedicată, de adunare de fonduri.³⁸

Din decembrie 1936, noua casă a celor două așezăminte a devenit o clădire din strada Paris, realizată din contribuțiile și prin munca comunității, remarcându-se eforturile depuse de Balázs Endre, Klein Miksa, Spitzser József și, nu în ultimul rând, de Neuberger Ilonka, președinta Societății de Binefacere a Femeilor Izraelite.³⁹ În semn de apreciere a muncii depuse de aceasta din urmă în beneficiul Căminului de zi și al Căminului de bătrâne, din 1925, cele două așezăminte aveau să îi poarte numele.⁴⁰

Căminele de zi ale Societății Femeilor Reformate din Cluj. La scurt timp după înființare, și Societatea Femeilor Reformate din Cluj a început o activitate socială susținută și primul așezământ de ocrotire deschis sub patronajul său, în anul 1929, a fost un azil pentru bătrâne, plasat în vechea casă parohială de pe strada 21 Decembrie 1989 de azi, față în față cu Biserica Reformată cu două turnuri. Instituția, inaugurată în 1929, adăpostea 5 bătrâne, femei de peste 70 ani, fără familii. În timp, numărul femeilor instituționalizate a crescut.⁴¹

În curtea acestui așezământ, la 12 octombrie 1931, s-a deschis și Căminul de zi reformat, pentru copii. La temelia acestuia a stat donația mișcării scriitorilor secui și a familiei scriitorului Benedek Elek, care au vrut să i se immortalizeze

³⁶ Dr. Weinberger Mózes, “A Cluji Izraelita Jótékony Nőegylet (1895–1935),” în *Zsidó naptár az 5696 bibliai és az 1935–36 polgári évre* (Oradea: Franklin Könyvnyomda, 1936), 54; “Akciót indított a cluji Nőegylet a Napközi Otthon érdekében,” *Új kelet* 238 (1936): 2.

³⁷ “Nyolcszázezer lejtőrt sajátították ki a Zsidó Nőegylet napközi otthonát,” *Ellenzék* 46 (1936): 10; “A napközi otthonnak nincs szerencséje,” *Ellenzék* 213 (1936): 8; Barzillay István, “Helyszíni riport a cluji Zsidó Nőegylet Napközi Otthonának kisajátításáról,” *Új kelet* 47 (1936): 3; “Még május elseje előtt kilakoltatják a Zsidó Nőegyletet a napközi otthonból,” *Új kelet* 82 (1936): 2.

³⁸ “Akciót indított,” 2; Dr. Weinberger Mózes, “Építsük ujra a Zsidó Napközi Otthont és Agmenházat,” *Új kelet* 110 (1936): 4.

³⁹ Szabó Imre, *Erdélyi Zsidói I* (Cluj: Kadima Kiadás, 1938), 149.

⁴⁰ “A nőegylet új vezetősége,” *Új kelet* 122 (118 n.n.) (1925): 4; Dr. Spitzer József, “Özv. Neuberger Zsigmondné Napközi és Aggnők othona,” *Új kelet* 281 (1939): 4.

⁴¹ “Vasárnap szentelik fel a kolozsvári ref. Aggmenházat és Napközi Gyermekeotthont,” *Ellenzék* 127 (1934): 4; Vásárhelyi János, *Emlékeim. Önéletrajz* (Kolozsvár: [s.n.], 1937), 114.

memoria, la care s-a adăugat suma de 70.000 de lei, contribuția Societății Femeilor Reformate din Cluj. Cu acești bani s-a amenajat o căsuță existentă în curtea Căminului de bătrâne, în care și-a început activitatea Căminul de zi. Apoi, în 1933, baroana Bornemissza Szilvássy Karola a făcut și ea o donație în amintirea copilului ei decedat, din care s-a mai construit o cameră ce se deschidea spre grădina ansamblului, o baie și un vestiar.⁴²

În 1931, Căminul adăpostea 14 copii dar, în numai 3 ani, până în 1934, numărul acestora a crescut la 63. Dintre aceștia, câțiva copii de școală primară frecventau căminul doar în vacanță, dar în permanență în cămin erau 30–35 de copii.⁴³

Cele două instituții puteau fi considerate model, comparabile cu așezăminte similare din vestul Europei. Copiii serveau 3 mese, aveau la dispoziție jucării oferite cadou căminului. Îngrijirea copiilor și bătrânilor era asumată de surori diaconese. Doi medici asigurau servicii medicale gratuite.⁴⁴

Aceste așezăminte au fost susținute de comunitatea reformată din donații: cei avuți donau lunar câteva sute/mii de lei, cei mai săraci 10–40 de lei, asigurându-se permanent sumele necesare funcționării celor două instituții. Țăranii din Hóstát/Hoștat ofereau produse alimentare.⁴⁵ Erau organizate și diverse colecte și evenimente caritabile.

Cele două instituții au fost inaugurate oficial în anul 1934, în cadrul unui eveniment dedicat, cu participarea unui public numeros.⁴⁶

În timpul mandatului de președintă a Societății Femeilor Reformate al baroa-nei Bornemissza Szilvássy Karola, a fost deschis un al doilea cămin de zi al societății în zona Chinteni (Külkajántó út), într-o casă de la numărul 66, cu 15–20 de copii.⁴⁷ Așezământul satisfacea nevoile locuitorilor din zonă, în mare parte lucrători în fabrici, care nu aveau în grija cui să-și încredințeze copiii pe timpul cât se aflau la muncă și care puteau fi lăsați acum sub supravegherea unei educatoare.⁴⁸ În toamna anului 1937, Căminul de zi a fost sfințit în cadrul unei ceremonii.⁴⁹ Un an mai târziu, așezământul era frecventat deja de 40 de copii.⁵⁰

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ (jb), "Felszentelték a reformátusok Aggmenházát és Benedek Elekről elnevezett napközi Otthonát," *Ellenzék* 129 (1934): 3; "Vasárnap szentelik fel a református napközi gyermek-otthonát és aggmenházát," *Keleti Újság* 127 (1934): 4; "Felszentelték a kálvinista nőszövetség gyermekotthonát," *Keleti Újság* 129 (1934): 5.

⁴⁷ (b.a), "Vásárhelyi János erdélyi püspök felszentelte a ref. Napközi Otthonát," *Ellenzék* 264 (1937): 8.

⁴⁸ "Vásárhelyi János református püspök szentelte fel vasárnap a külkajántói Napközi Otthonát," *Keleti Újság* 264 (1937): 4.

⁴⁹ Ibid.; (b.a), "Vásárhelyi János," 8.

⁵⁰ Kovács Lászlóné, "A Református Nőszövetség rendes évi közgyűlése," *Ellenzék* 13 (1938): 3, 8.

A continuat activitatea și în mai vechile instituții sociale ale reuniunii, Căminul de bătrâne și vechiul Cămin de zi. În 1936, a fost amenajată o nouă cameră la Căminul de bătrâne, care ajunsese să adăpostească 16 persoane. În 1939, numărul copiilor îngrijiți în cele două cămine de zi ale societății a ajuns la 110.⁵¹ Au continuat campaniile caritabile și organizarea de evenimente pentru susținerea financiară a acestor instituții sociale: “Zile de 100 de grame”⁵², tradiționalele “Zile pestrițe”⁵³, expoziții de lucru de mână cu vânzare în preajma Crăciunului, după-amiezi de înghețată etc.⁵⁴

Căminul de zi al Misiunii Sociale Catolice din Cluj. Mai ales din deceniul al patrulea al perioadei interbelice, accentul activității caritabile a femeilor romano-catolice a căzut pe susținerea copiilor nevoiași, pe ridicarea și întreținerea Căminului de zi al Misiunii Sociale Catolice din Cluj. La 28 ianuarie 1933, contesa Bethlen Paula, președinta Misiunii Sociale Catolice, a pus problema deschiderii căminului în zona străzii Pata.⁵⁵

Ajutorul de 10.000 de lei oferit de Casinoul din Cluj cu prilejul jubileului său de 50 de ani a deschis calea spre înfăptuirea Căminului de zi.⁵⁶ Acesta a fost deschis într-o casă închiriată, la 9 aprilie 1933, pe strada Albinei (azi Septimiu Albini), la numărul 21, cu 80 de copii, de îngrijirea cărora se ocupa o soră socială. Ulterior, numărul lor a ajuns la 200. Pe lângă hrană, copiii primeau educație și li se ofereau posibilități de distracție.⁵⁷ Dar spațiul mic, de trei camere și un

⁵¹ “Csak a szeretet tudja megvalósítani az igazságot ezen a földön – mondta a Református Nőszövetség új elnöknője,” *Ellenzék* 261 (1936): 3; “Gyönyörű eredményekről számolt be a Református Nőszövetség évi közgyűlése,” *Ellenzék* 48 (1939): 5; “Nagy érdeklődés mellett tartotta meg a kolozsvári Református Nőszövetség rendes évi közgyűlését,” *Keleti Újság* 48 (1939): 7.

⁵² În cadrul “Zilelor de 100 de grame”, membrii comunității erau chemați să doneze câte 100 g de produse diverse, pentru adunarea cărora se amenajau mai multe puncte de colectare în diferite zone ale orașului.

⁵³ “Zilele pestrițe” erau organizate anual, în prima jumătate a lunii iunie, fiind un eveniment tradițional la Cluj. Era o acțiune caritabilă desfășurată în curtea și grădina Căminului de zi și a Căminului de bătrâne de pe strada 21 decembrie 1989 de azi, pe parcursul unei zile întregi de duminică. În curtea decorată se ridicau corturi cu lucru de mână, covoare, ornamente, flori și dulciuri. Se organiza un program distractiv bogat, momente artistice cu cântece populare, balet, dansuri secuiești, spaniole, exotice, acrobații etc. Se oferea mâncare, înghețată, prăjituri, și lumea petrecea până seara târziu. Veniturile încasate erau vărsate în casieria Căminului de zi și a Casei de bătrâni.

⁵⁴ “A helybeli Református Nőszövetség nagy fagyaldélutánja,” *Keleti Újság* 174 (1938), 8; *Ellenzék* 287 (1939): 4.

⁵⁵ Szabó Csaba, “Napköziből templom. Fényben a Jobbágy utcai lelkészség,” *Szabadság* 202(201) (2003): 2.

⁵⁶ Bajkó Erzsébet, “Egy kis kenyér, egy pohár tej...,” *Keleti Újság* 105 (1933): 6.

⁵⁷ “A kolozsvári Szűz Mária Szeplőtelen Szíve Plébánia rövid története,”

<https://mariasziveplebania.wixsite.com/kolozsvar/pl%C3%A9b%C3%A1nia%20r%C3%B3vid%20t%C3%B3rt%C3%A9nete>, accesat la 31 aug. 2023.

birou, a impus organizarea prezenței copiilor în cămin. O zi veneau fetele, alta băieții, care la rândul lor erau împărțiți în două grupuri: de dimineată și de după amiază.

La începuturile funcționării căminului, de mâncare li se oferea doar o bucată de pâine și un pahar de lapte, puțin ținând cont de faptul că erau și copii care nu mai mâncau nimic altceva într-o zi. Cu toate că mijloacele financiare erau puține, se încerca crearea de momente deosebite pentru acești micuți, mai ales de sărbători, când li se împărțeau cadouri.⁵⁸

Copiilor li se interzicea să mintă și să cerșească, având în vedere că unii trăiau din asta înainte. Cerșitul se admitea doar dacă mama vreunuia se îmbolnăvea, dar atunci trebuia să dea socoteală acasă pentru fiecare leu. Se încerca sădirea în sufletele copiilor a încrederii și sincerității.⁵⁹

Până în august 1933, de la membrii fondatori s-a adunat suma care a permis cumpărarea unui teren pe strada Julius Caesar (azi Arieșului), la numărul 63, pentru ridicarea unui local pentru Cămin, care a fost finalizat în 2 noiembrie 1934.⁶⁰ Era o clădire pretențioasă între casele proletare din zonă, cu 4 camere, 2 săli, o sală festivă în care duminica se țineau slujbe, birou, antreu larg, baie cu cadă de porțelan, dușuri și chiuvete, bucătărie și cămară, iar la etaj două camere pentru surorile supraveghetoare și fetele care le ajutau.⁶¹ La 5 mai 1937, Misiunea a decis extinderea căminului cu o cameră mare, una mică și anexe.⁶²

În octombrie 1934, a început înscrierea copiilor în Cămin. Au fost primiți 201 copii cu vârste între 3 și 12 ani.⁶³ În anii 1935–1936, în cămin s-au aflat 124 de copii, de toate religiile, pentru 85 dintre aceștia fiind asigurată și masa.⁶⁴ Câțiva copii au fost încredințați unor orfelinate; un număr de 7 au ajuns la Orfelinatul de fete, Orfelinatul de băieți “Sf. Anton” și la cel din Sibiu.⁶⁵

Cei mici erau primiți în Cămin după o vizită la familii, fiind selectați cei mai neajutorați. Pentru aceștia, dar și pentru părinții lor, așezământul era o binecuvântare. Li se oferea micuților un cămin adevărat, rugăciune, joc, mâncare, educație. În general, mama era muncitoare în fabrică, iar pentru copil, ca

⁵⁸ Bajkó, “Egy kis kenyér,” 6; “Mikulásnap a katholikus napközi-otthonban,” *Keleti Újság* 282 (1933): 8; “Beszámoló a r. kath. női Misszió Szervezet egy évi lelkes munkájáról,” *Keleti Újság* 249 (1936): 5.

⁵⁹ Bajkó, “Egy kis kenyér,” 6.

⁶⁰ Szabó, “Napköziből templom,” 2.

⁶¹ “Felépült a kath. napközi otthon amely a külvárosok szegény gyermekeit fogadja be,” *Keleti Újság* 271 (1934): 4.

⁶² Szabó, “Napköziből templom,” 2.

⁶³ “Megnyílik az új «Napközi Otthon»,” *Keleti Újság* 231 (1934): 6; “A kolozsvári Szűz”.

⁶⁴ “Beszámoló a r. kath.,” 5.

⁶⁵ Ibid.

alternativă, exista doar strada unde ar fi crescut. Apoi, familia săracă nu-i putea oferi nici mâncarea necesară.⁶⁶

Dimineața la 8, copiii se adunau la Cămin, se jucau și făceau sport până la 9.30. Urma rugăciunea și micul dejun: lapte și pâine. Până la 11.30 cei de școală erau pregătiți de învățătoare, care se ocupa și de preșcolari. Urma prânzul, ce consta dintr-un fel de mâncare. Se oferea carne de două ori pe săptămână, duminica, și prăjitură. Cei mai mari ajutau la servirea mesei. La masa lungă stăteau deoparte băieții, de alta fetele. După prânz, urma din nou joacă și odihnă. Toți erau culcați în camera de zi. După o oră de somn, treceau din nou la joacă, apoi primeau de mâncare: ceva mezel sau carne. Urma o oră de lecții și, după ce își spuneau rugăciunea, plecau spre casă.⁶⁷

Dar Căminul de zi nu se putea susține fără sprijinul comunității. Astfel, s-au organizat numeroase “Zile de 100 de grame”, în care se primeau alimente. Apoi, s-au dat familiilor pușculițe în care acestea așezau câte 2 lei săptămânal, bani destinați tot Căminului de zi. S-au organizat colecte de stradă, concerte, sărbători populare, seri de ceai sau înghețată, conferințe, toate cu scop caritabil, pentru acest așezământ social.⁶⁸

Căminul avea să-și înceteze activitatea după război. În 1949, scăpând de naționalizare, a fost transformat într-un centru religios.

Căminul de zi al Societății “Sf. Maria” a Femeilor Greco-Catolice. O altă realizare importantă în domeniul ocrotirii sociale a fost deschiderea sub patronajul Societății Femeilor Greco-Catolice “Sfânta Maria”, în perioada mandatului de președintă a Liviei Boilă, în 1935, a unui cămin de zi pentru copii, în cartierul Iris. Prin secția de asistență socială a reuniunii, s-a decis organizarea unei instituții care să urmărească sistematic ajutorarea copiilor de școală săraci. Pe de-o parte, inițiativa era în acord cu sarcinile caritabile asumate de Societatea Femeilor Greco-Catolice, pe de altă parte, situația constatată în cartierele marginase ale Clujului, unde copii nevoiași, dezbrăcați și nemâncați, care în lipsa părinților aflați la muncă în fabrici ajungeau să se pună în situații înjositoare, ca cerșitul, a îndemnat societatea să pună bazele unui așezământ de ocrotire, menit să asigure protecție și sprijin acestor micuți.⁶⁹

Inaugurarea localului a avut loc la 8 septembrie 1935. Deschiderea primului cămin românesc de acest fel din Cluj a fost marcată printr-o ceremonie la care au participat și diverse oficialități. S-au ținut discursuri, a urmat un

⁶⁶ Dávid Iván, “Hetvennyolc gyermeket nevel a szeretet,” *Keleti Újság* 63 (1938): 5.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ “A kolozsvári Szűz”.

⁶⁹ Livia Deciu, “Darea de seamă asupra înființării și funcționării “Căminului de zi Sf. Maria” a copiilor săraci din cartierul Iris, Cluj,” *Clujul creștin* 26–29 (1936): 7–8.

program artistic susținut de copii și o expoziție de sugari, dintre care au fost premiați cei mai bine îngrijiți.⁷⁰

Așezământul era situat pe strada Chintăului, la numărul 103, într-un local închiriat de parohia greco-catolică din cartierul Iris. Dispunea de o sală încăpătoare, largă, luminoasă, încălzită iarna de o sobă de teracotă, donație a fabricii Iris. Aceasta era mobilată cu mese, scaune, dulapuri și cuiere. O altă cameră servea drept birou și atelier unde se recondiționau hainele copiilor. Așezământul mai avea și bucătărie, dotată cu veselă.⁷¹

Erau adăpostiți aici 30 de copii, băieți și fete, cu vârste între 7 și 12 ani, proveniți din familii nevoiașе. Până în 1939, numărul copiilor a crescut la 48.⁷²

Căminul era deschis de la 8 dimineața la 6 seara. Micuților li se serveau trei mese pe zi. Conform meniului săptămânal de iarnă din anul 1935, dimineața se oferea lapte și pâine, iar prânzul era o supă cu pâine sau o tocană ori mâncare de linte sau fasole. Trei zile pe săptămână, mâncarea conținea și carne. Seara, în meniu era mămăligă cu brânză sau lapte, tăieței cu brânză, cu gris sau magiun ori supă de chimen cu pâine.⁷³

Copiii erau supravegheați de o absolventă a școlii de menaj din Cluj.⁷⁴ Din partea reuniunii a fost desemnat un comitet de femei însărcinat cu controlul și supravegherea bunului mers al căminului.⁷⁵

Numeroase donații ale unor persoane fizice dar și firme, în bani sau natură, alături de contribuția municipiului, Camerei de Muncă etc., au făcut posibilă constituirea și funcționarea căminului. Se organizau, de asemenea, și acțiuni diverse menite să asigure cele necesare așezământului. Astfel, de două ori pe săptămână, luna și joia, membrele reuniunii vizitau magazine diverse și piața agroalimentară și adunau donații în natură pentru cămin.⁷⁶ Apoi, în 1937 de exemplu, s-a organizat o loterie în folosul Căminului de zi.⁷⁷

Căminul de zi al Societății Femeilor Unitariene. Cea mai importantă realizare a Societății Femeilor Unitariene a fost înființarea Căminul de zi al societății de femei, proiectat încă din 1931. Acesta s-a deschis în toamna anului 1935, în strada Brassai, la numărul 13–15. În 1936, în loc de 25 de copii așteptați aici, au fost primiți 27, dintre care 19 erau de clasă primară, iar 8 mai mici. Căminul îi

⁷⁰ "Pentru copiii săraci," *Unirea. Foaie bisericească-politică* 37 (1935): 3; *Clujul creștin* 25 (1935): 4; *Clujul creștin* 26 (1935): 4.

⁷¹ Deciu, "Darea de seamă," 9–10; "Căminul de zi «Sf. Maria»," *Clujul creștin* 22–25 (1936): 12.

⁷² Ibid.; "Activitate pilduitoare," *Unirea. Foaie bisericească-politică* 24 (1939): 4.

⁷³ Petre Vlad, *Probleme demografice clujene și raport de activitate pe anul 1935* (Cluj: Institut de Arte Grafice "Universala", [1935]), 121.

⁷⁴ Deciu, "Darea de seamă," 9–10.

⁷⁵ Ibid., 10.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ *Unirea. Foaie bisericească-politică* 8 (1937): 7.

primea pe copii dimineața de la ora 7.30, iar seara, la ora 19.00, aceștia părăseau așezământul. Dimineața își îmbrăcau uniforma, cei mai mari îndreptându-se spre școală, în timp ce micuții învățau poezii, cântece, făceau sport. La ora 10.00 reveneau școlarii și se servea cana de lapte, după care cei mici se jucau, desenau, în timp ce fetele mai mari ajutau la spălatul cănilor. Până se aerisea spațiul, copiii se distrau în curte. După pauză, învățau povești, jocuri și cântece. Urma prânzul și, după acesta, din nou joacă. Fetele care erau de serviciu spălau vasele. Apoi, școlarii își făceau temele, celor mici li se găseau preocupări, în liniște. După o nouă pauză, școlarii erau verificați din teme și ajutați la rezolvarea acestora de membre ale societății de femei, care veneau pentru aceasta la cămin, fiecare o după amiază pe săptămână. Cei care erau evaluați se jucau în continuare cu cei mici în liniște sau făceau lucru de mână. La ora 18.00 se servea cina. La cămin, de sănătatea fizică a copiilor se ocupau doi medici, iar de cea sufletească profesorul de religie. De la țară se primeau legume, iar de gătit se ocupa o femeie săracă, care primea în schimb prânzul pentru ea și soțul ei.⁷⁸

În 1936, a apărut ideea unei noi construcții pe terenul Căminului, care a fost demolat în 1937. Așezământul avea să se redeschidă însă abia în 1940, în Iris, în noua Casă a Misiunii Unitariene.⁷⁹

Cămine pentru eleve și studente

Căminul de fete unitarian. O preocupare aparte au manifestat femeile unitariene clujene pentru Căminul de fete. Ideea înființării acestuia s-a născut în cadrul Societății “Dávid Ferenc” în anul 1903, când s-a ajuns la concluzia că distanța instituțiilor de învățământ de locul de baștină și scumpetea vieții de la oraș ridicau multe piedici în educația fetelor din provincie. S-a trecut atunci la realizarea unei situații privind numărul de fete care ar fi trebuit ajutate. Problema a revenit în atenție în anii 1911–1912, când s-au căutat în continuare soluții și, în anii următori, au început să se adune diferite sume pentru un fond care să susțină inițiativa înființării unui Cămin de fete la Cluj. Acesta s-a deschis la 2 octombrie 1919, când a primit primele rezidente, 11 fete, a căror număr a crescut până în 1925 la 57 și, până în 1930, la 60, dintre care 4 orfane susținute de societatea de femei. Conducerea căminului a fost asigurată inițial de Colegiul unitarian, în anul 1929 aceasta fiind preluată de o comisie de 12 membri, bărbați și femei.⁸⁰

⁷⁸ “A cluji D. F. Unitárius Nőszövetség közgyűlése,” *Unitárius Közlöny* 4 (1937): 77; Zsakó Erzsebet, *Hinni és tenni. Az unitárius Nőszövetség története* (Kolozsvar: Kiadja az Erdélyi Unitárius Egyház, 2003), 69.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Törökné Borbely Lenke, “Az unitárius leánynevelés története,” (I) *Unitárius Közlöny* 5–8 (1995): 4; Zsakó, *Hinni és tenni*, 174–176.

Căminul a fost găzduit inițial în clădirile Colegiului Unitarian, într-un spațiu cu intrare separată și oarecum izolat total de celelalte. Erau permise fete de gimnaziu unitariene și, dacă rămâneau locuri, și de alte religii. Se achita o sumă lunară de 200 de coroane la Colegiul Unitarian, unde se înaintau și cererile de găzduire. Fetele aduceau de acasă alimente (untură, 100 kg de făină de grâu), lenjeria de pat, prosoape, veselă.⁸¹

În anul 1922, Societatea “Dávid Ferenc” a constituit un fond de 4.000 de lei pentru Căminul de fete și s-au făcut invitații pentru noi contribuții. Societatea femeilor a sprijinit continuu instituția. În anii 1930–1931, dotarea căminului s-a îmbogățit ca urmare a donațiilor venite dinspre unitarienii din SUA și Anglia. De asemenea, în 1934, fostele eleve ale Channing House School (Londra) au pus bazele unei fundații în beneficiul Căminului de fete, care asigura școlarizarea rezidentelor căminului la Channing House School, anual fiind înscrisă o fată.⁸²

Membrele Societății Femeilor Unitariene vizitau și sprijineau constant căminul. În 1926, și la nivelul Uniunii Femeilor Unitariene s-a înființat o comisie pentru cămin. Membrele din Cluj organizau lunar la cămin după-amieze de ceai, în cadrul cărora fetele primeau vizita a câte 30 de membre ale societății, susținând programe pentru oaspeți.⁸³

Spațiul căminului s-a extins continuu. În anul 1922, a mai primit o sală, în anul 1925, s-a amenajat baia, iar anul următor, în spațiul dintre Colegiu și biserică un loc de relaxare. Lăcașul s-a extins apoi cu un dormitor și o cameră de pian. În 1928, Căminul s-a mutat din sediul colegiului și i s-a alocat un întreg etaj în clădirea vechiului colegiu (lângă Sora). Pentru amenajare s-au primit o serie de donații, inclusiv din străinătate. Societatea Femeilor Unitariene a dăruit patru paturi pentru infirmeria căminului, a dotat-o cu lenjerie, prosoape și a donat și o sumă de bani. Anul următor, s-a solicitat ajutorul societăților femeilor unitariene din provincie, a părinților și bisericii, pentru amenajarea dormitorului. Ca urmare a acestor demersuri, în 1938, spațiul căminului era organizat astfel: la etajul 2 erau dormitoare, la primul etaj două săli de lectură, sufrageria și un dormitor pentru fetele mai mari, bucătăria și baia. Pe culoar erau dulapurile, fiecare fiind împărțit de câte două fete. În anul 1939, căminul s-a extins din nou cu 4 săli la etajul al doilea. Totuși, în anul 1940, spațiul se dovedea tot insuficient și s-a propus ridicarea unui nou cămin.⁸⁴

⁸¹ Törökné Borbely, “Az unitárius leánynevelés,” (I), 4–5.

⁸² Törökné Borbely Lenke, “Az unitárius leánynevelés története,” (II) *Unitárius Közlöny* 1–2 (1996): 5.

⁸³ Törökné Borbely, “Az unitárius leánynevelés,” (I), 5; Zsákó, *Hinni és tenni*, 174–175.

⁸⁴ Törökné Borbely, “Az unitárius leánynevelés,” (I), 5; Törökné Borbely, “Az unitárius leánynevelés,” (II), 5.

Viața în cămin se desfășura conform regulamentului intern. Programul rezidentelor era sever, fetele fiind trezite la ora 6.00. Mergeau la baie, unde se spălau cu apă rece până la brâu, indiferent de anotimp. Se îmbrăcau și aeriseau până se servea micul dejun. În cămin se ofereau trei mese, mereu două feluri, în fiecare zi carne, uneori și la cină. După micul dejun, fetele reveneau în dormitoare unde se pregăteau pentru școală. Se mergea în grup, iar abaterile de la traseu nu erau admise. După prânz, fetele se înșiruiau în rând și mergeau la plimbare în Grădina Botanică sau în Cimitirul Central. Dacă nu erau duse la plimbare, erau libere până la ora 16.00. Cântau, citeau, povesteau. *Silentium*-ul începea la ora 16.00 și dura până la 19.00 când se servea cina. Se pregăteau lecțiile sub supraveghere. Înainte de culcare fetele erau verificate aleatoriu și cine nu știa lecția, trebuia să o învețe stând la colț. În pauza de cină, se discutau lecțiile, se clarificau lucruri, alteori se cânta. De la ora 20.00 la 21.00 se recapitulau lecțiile, iar la ora 21.00 se intra în dormitoare.⁸⁵

Fetele puteau părăsi căminul doar în uniformă, care consta în fustă plisată, cămașă albă, ciorapi negri și pălărie. Era obligatorie purtarea numărului pe braț. Așa cum arătam deja, ieșeau aproape zilnic la plimbare, în două grupuri. Duminica mergeau la slujbe și la școala de duminică. De ziua morților depuneau flori la mormintele personalităților bisericii unitariene. În anii 1923–1924, la Cămin se desfășura săptămânal și câte o oră de religie. Rezidente ale căminului au participat și la lecturile Societății Literare Unitariene, la serbările colegiului, la spectacole pentru tineret susținute pe scena teatrului din localitate și mai multe fete erau membre ale corului femeilor unitariene.⁸⁶

Căminul "Grințescu". În Cluj, primul cămin românesc pentru studente a fost rodul inițiativei particulare, în grupul susținătorilor afirmându-se Alice Grințescu, inițiatore și lideră a Societății pentru căminul studentelor, apoi a Asociației pentru ocrotirea studentelor și Asociației Femeilor Universitare din Cluj. Impresionate de lipsa de locuințe și imposibilitatea de cazare a studentelor venite din toate părțile Ardealului la noua Universitate, Alice Grințescu împreună cu câteva doamne, soții de profesori universitari și câteva profesoare de la Liceul de fete din Cluj, au trecut la adunarea de fonduri prin subscripții, pentru început, improvizând rapid un cămin într-un local pus la dispoziție pentru un timp limitat de Resortul regional al învățământului pentru Ardeal. Apoi, pentru a ieși din situația de provizorat, Comitetul de conducere în frunte cu Alice Grințescu și-a pus problema achiziționării unui local propriu pentru căminul studentelor, pe care să-l amenajeze.⁸⁷

Au început să se caute și să se adune bani în acest scop. Pe lângă sprijinul

⁸⁵ Törökné Borbely, "Az unitárius leánynevelés," (II), 5–6.

⁸⁶ Ibid, 5; Törökné Borbely, "Az unitárius leánynevelés," (I), 5.

⁸⁷ [Necrologul scris de Ioan Grințescu în anul 1960], pe blogul

financiar oferit de Banca “Albina” din Sibiu, membrele din comitet au avansat și ele sume de bani cu titlu de împrumut, realizându-se tranzacția de cumpărare a localului necesar pentru cămin. Din sumele adunate ulterior prin subscripții, s-au restituit banii avansați de membrii comitetului, s-au acoperit toate amenajările și s-a mai clădit un etaj la localul cumpărat, mărindu-se astfel numărul de locuri.⁸⁸

Pentru anul universitar 1921–1922, Căminul punea la dispoziție 32 de locuri de cazare, oferind locuință, lumină, încălzire și servicii în schimbul a 40 de lei lunar, iar micul dejun la prețul de 2 lei pe zi. La intrarea în cămin se plăteau 50 de lei pentru folosirea materialelor, iar lenjeria de pat și saltele se aduceau de acasă de către locatari. Cererile de înscriere în cămin trebuiau însoțite de documente menite să certifice calitatea de studentă a solicitantei, certificat medical și o declarație prin care se comunica administrației situația familială și posibilitățile materiale ale studentei.⁸⁹ În cămin erau primite în primul rând studentele din ultimul an de studii, apoi cele ale căror părinți erau împovărați, cu mulți copii în școală, studentele cu cele mai bune rezultate școlare.⁹⁰

Capacitatea de cazare a rămas neschimbată și în 1923, însă în internat erau primite numai studente de la medicină și științe. Între timp, s-a deschis și cantina așezământului, cu 100 de locuri. De cantină beneficiau studentele de la orice facultate, dacă erau înscrise regulamentar. Cele din internat erau obligate să servească masa la cantină.⁹¹

Locatarele căminului se obligau să urmeze cursurile universitare, să respecte regulamentul intern, să plătească taxele, căminul fiind susținut exclusiv din taxe.⁹² În anul universitar 1923–1924, au fost cazate în acest cămin 37 de studente, fiindu-le asigurat adăpost și masă pentru suma de 600 de lei lunar. Alte 17 studente au beneficiat de cantină.⁹³

Căminul și-a îndeplinit în mod onorabil scopul până în anul 1925 când, după greva studenților când s-au închis căminele, acesta nu s-a mai redeschis odată cu celelalte. Căminul “Grințescu”, cum mai era cunoscut, a fost desființat, iar localul scos la vânzare.⁹⁴

personal Ana Glavce [strănepoata lui Alice Grințescu], <https://www.facebook.com/Glavce/photos/a.726824214183478/1278532475679313/>, accesat la 20 iulie 2022.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ “Căminul studentelor din Cluj. Locurile libere – Condițiunile de admitere,” *Patria* 184 (1921): 2.

⁹⁰ “Căminul studentelor,” *Patria* 163 (1924): 2.

⁹¹ “Înscrierea la Căminul studentelor din Cluj,” *Viitorul* 4650 (1923): 4.

⁹² Ibid.

⁹³ *Anuarul Universității din Cluj pe anul școlar 1923–24*, N. Bănescu, Ștefan Jarda, eds. (Cluj: Institutul de Arte Grafice “Ardealul”, 1925), 37.

⁹⁴ “30 studente rămase pe drumuri – Ce fac autoritățile universitare?,” *Patria* 55 (1925): 2.

Ocrotirea tinerelor – misiunea de gară și biroul de plasare al Asociației Femeilor Universitare din Cluj

În anul 1927, sub patronajul Asociației Femeilor Universitare Române din Cluj, au demarat două inițiative importante de ocrotire a tinerelor fete. Prima a constat în înființarea unui birou pentru protecția tinerelor fete, sub direcția lui Alice Grințescu, la activitatea căruia conlucrau însă și reprezentante ale altor societăți ale femeilor române și minoritare. Biroul care funcționa la gară, oferea tinerelor ce călătoreau la Cluj pentru diferite interese sau în căutarea unui loc de muncă ospitalitate, îndrumări și, la nevoie, ajutor bănesc pentru cumpărarea biletelor de drum. În anul 1929, acest birou asistase un număr de 1.400 de tinere fără deosebire de situație socială, de religie și naționalitate.⁹⁵ În anul 1930, a adăpostit 337 de fete, dintre care 270 românce, restul de alte naționalități. 114 au fost eleve și studente.⁹⁶

Majoritatea fetelor asistate era formată din fete de la țară venite la Cluj în primul rând în căutare de serviciu, tinere lipsite de sprijin moral sau material. Cele care nu cunoșteau pe nimeni în oraș aveau la dispoziție adăpostul de la gară pentru câteva ore sau pentru o noapte, două. Asociația Femeilor Universitare Române apela la public pentru a îndruma tinerele venite de la țară să se prezinte cu încredere la camera ospitalieră, de pe peronul gării Cluj.⁹⁷

Tot în anul 1927, Asociația Femeilor Universitare Române din Cluj a înființat un birou de plasare gratuită pentru tinerele fete, recunoscut de Inspectoratul Muncii. Situat inițial pe strada Memorandumului, la numărul 23 de atunci, biroul era deschis în zilele lucrătoare de la orele 15,00 la 17,00.⁹⁸ În anul 1929, a fost mutat la gară, unde conducerea C.F.R. i-a pus la dispoziție o cameră, gratuit.⁹⁹ Până în februarie 1929, au fost depuse la acest birou 121 de cereri, cea mai mare parte a lor fiind rezolvate favorabil.¹⁰⁰

Servicii instituționalizate sanitare de ocrotire a mamei și sugarului

Servicii patronate de Asociația de Ocrotire a Mamei și Sugarului (“Ștefania”) [Any- és Csecsemővédő Szövetség]. Ideea ocrotirii mamei și a copilului a apărut în Europa de la sfârșitul secolului al XIX-lea pe fondul unei mortalități

⁹⁵ “Opera de asistență pentru fetele tinere,” *Patria* 279 (1929): 5.

⁹⁶ “De la Asociația femeilor universitare, secția Cluj,” *Universul* 67 (1931): 6.

⁹⁷ “Opera de asistență,” 5

⁹⁸ “Biroul de plasare gratuit pentru fete tinere,” *Patria* 92 (1927): 4.

⁹⁹ “De la asociația femeilor universitare,” *Patria* 10 (1929): 9.

¹⁰⁰ “Adunarea generală a Asociației femeilor universitare române. Cele dintâi femei ale orașului nostru își înțeleg datoria,” *Universul* 48 (1929): 6.

infantile îngrijorătoare, care atinge cote maxime în statele est europene și care a rămas ridicată și pe parcursul perioadei interbelice. Ungaria figura în statistici, între anii 1911–1913, cu un procent al mortalității infantile de 19,8%, fiind depășită doar de România cu procentul de 20,2%. Foarte rapid, s-a dovedit că activitatea de combatere a mortalității infantile trebuia să urmărească atât mama cât și copilul și, în majoritatea statelor europene, s-a trecut la dezvoltarea sistemului de apărare al mamei și copilului¹⁰¹.

În Ungaria, un moment important l-a marcat constituirea la Budapesta, la 13 iunie 1915, a Asociației Naționale “*Štefania*” [Országos “*Stefánia*” Szövetség], sub patronajul principesei regale belgiene Lónyai Štefania și sub conducerea contelui Appony Albert. Aceasta și-a asumat construirea unui sistem complex de protecție a sănătății mamei și copilului, de protecție socială și educație în colaborare cu statul, care trebuia să îi asigure baza financiară și juridică¹⁰². În 1917, printr-un ordin al ministerului de Interne, s-a prevăzut instituționalizarea activității de apărare a mamei și sugarilor în toate localitățile cu o populație de peste 10.000 de locuitori, prin colaborarea Asociației Naționale “*Štefania*” cu statul și administrația locală.¹⁰³

Printre primele filiale ale acestei asociații s-a numărat și cea de la Cluj, înființată la 13 august 1916, care a început să activeze pentru protecția mamelor și sugarilor, organizând vizite la domiciliu, acordând consultații gratuite și ajutoare în bani. În primii ani de activitate, filiala a solicitat sprijinul administrației locale, a beneficiat de ajutor de la stat, a avut o bucătărie de lapte și o clinică proprie. În ce privește rezultatele, acestea arată că, dacă între 1917–1918 mortalitatea sugarilor era de 25%, aceasta a scăzut la 12%, iar a copiilor de la 18% la 13% în zona de acțiune a acestei societăți.¹⁰⁴

Din 1919, pentru primii ani postbelici nu s-au mai consemnat date, situația fiind marcată de schimbarea politico-statală, care a dus și la ruperea legăturilor filialei clujene cu societatea mamă de la Budapesta. Aceasta a continuat însă să activeze la nivel local, chiar dacă nu a mai beneficiat de susținerea autorităților la nivelul celei de dinainte de război. Nu mai exista cabinetul care fusese pus la dispoziția societății de profesorul Genersich. Consiliul Dirigent a sprijinit o vreme

¹⁰¹ Simonik Péter, “A csecsemőhalandóság elleni védelem megszervezése Magyarországon. Az Országos Stefánia Szövetség tevékenysége 1915–1940 között,” *Szociálpolitikai Szemle* 2–3 (2015): 1–2.

¹⁰² Ibid.; Kiss László, *A magyar közegészségügy fejlődése a közegészségügy gondolkodás kialakulásától az állami közegészségügyi rendszer kiépítéséig* (Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Doktori (PhD) értekezés, 2015), 45–46; Kiss László, “Egészség és politika – az egészségügyi prevenció Magyarországon a 20. század első felében”: 109–110 <https://efolyoirat.oszk.hu/00400/00414/00012/pdf/05kisslaszlo.pdf>, accesat la 14 april. 2022.

¹⁰³ Simonik, “A csecsemőhalandóság,” 8–10.

¹⁰⁴ “A kolozsvári Anya- és Csecsemővédő Egyesület közgyűlése,” *Ellenzék* 90 (1925): 3.

societatea cu suma de 2.000 de lei lunar, iar Inspectoratul general a oferit o dată suma de 80.000 de lei, după care sprijinul a încetat. Dar, societatea s-a remobilizat, desfășurându-și în continuare activitatea prin surorile de ocrotire, din 1922 până în 1925, fiind înregistrate anual câte 6.000 de vizite la sugarii din oraș.¹⁰⁵

Un moment important în activitatea societății l-a constituit deschiderea la 16 februarie 1931 a cabinetului propriu de consultații gratuite din strada Ion I.C. Brătianu, la numărul 16 de atunci, cu un program de 2–3 ore zilnic. Inițiativa i-a aparținut medicului Feszt György. Alături de acesta, la cabinet au acordat consultații mai mulți medici maghiari și evrei, iar farmaciștii clujeni Hintz, Lukács, Biró, Halász și Nagy au sprijinit societatea cu medicamente gratuite, la fel și fabricile *Knoll*, *Sächsische Serum Werke* și *Wander*. În numai câteva luni, în acest cabinet s-au realizat 397 consultații.¹⁰⁶ În raportul pe anul 1932 al societății s-a consemnat consultarea a 660 de bolnavi.¹⁰⁷ În anul 1932, au acordat consultații gratuite medicii: Imrey Károly, Dorencz Béla, Feszt György, Koronka István, Jancsó Ödön, Markos György, Szövérdffy György. În afară de aceștia, oftalmologul Fugulyán Kata, orelistul Gyergyay Árpád și psihiatrul Porsche Ferenc au oferit la propriul domiciliu consultații gratuite pentru pacienții nevoiași trimiși la ei. În iunie 1932, cabinetul s-a închis în lipsa sumelor necesare pentru întreținere¹⁰⁸, însă activitatea de consultații medicale gratuite oferite nevoiașilor a fost reluată ulterior la cabinetul medicului Lórencz Béla, unde au activat și ceilalți medici colaboratori.¹⁰⁹

O activitate impresionantă au desfășurat sub egida societății și cele trei surori de ocrotire ale acesteia. Din rapoartele anuale publicate între 1931 și 1935, se poate observa că pe parcursul a cinci ani, numărul copiilor vizitați a atins anual cifra de peste 1.000, iar numărul vizitelor se situa, în medie, în jurul cifrei de 5.000.¹¹⁰ Pe lângă tratamente și monitorizarea sugarilor și mamelor, în unele situații s-au făcut demersuri pentru asigurarea accesului la doici, facilitarea adopțiilor și instituționalizarea unor copii.¹¹¹

¹⁰⁵ “A kolozsvári Anya,” 3; *Ellenzék* 86 (1925), 4.

¹⁰⁶ “Az Anya – és Csecsemővédő Szövetség egy évi szociális munkája,” *Keleti Újság* 180 (1931): 6.

¹⁰⁷ “A Kolozsvári Anya- és Csecsemővédő Szövetség a kolozsvári orvosok és kereskedők áldozatkészségéből kifogástalanul teljesítette az elmúlt évben is emberbaráti feladatait,” *Keleti Újság* 151 (1932): 5.

¹⁰⁸ “A kolozsvári csecsemővédő szövetség egy évi munkája,” *Keleti Újság* 140 (1933): 2.

¹⁰⁹ “Egy év alatt 1115 gyermeket vett pártfogása alá a kolozsvári Anya- és Csecsemővédő Szövetség,” *Ellenzék* 107 (1934): 2.

¹¹⁰ “Az Anya – és Csecsemővédő Szövetség egy évi szociális,” 6; “A Kolozsvári Anya- és Csecsemővédő Szövetség a kolozsvári,” 5; “A kolozsvári csecsemővédő,” 2; “Egy év alatt,” 2; “Áldásos tevékenységet folytatott ebben az évben is az Anya- és Csecsemővédő Szövetség,” *Ellenzék* 153 (1935): 8.

¹¹¹ “Áldásos tevékenységet,” 8; “Egy év alatt,” 2.

Cum ajutoarele din partea orașului nu au fost consistente și nici continue¹¹², practic veniturile societății proveneau în special din donații obținute pe diverse căi, din colectele și activitățile caritabile organizate.

Dispensarul Societății “Principele Mircea” pentru Protecția Copiilor în România, filiala Cluj. Mortalitatea infantilă a rămas un fenomen de proporții îngrijorătoare în România și în perioada interbelică și, chiar dacă situația Clujului era mai bună în comparație cu cea din alte orașe, procentele erau îngrijorătoare între copiii nelegitimi și etnicii români, la periferia urbei, unde mulți locuitori erau stabiliți de curând la oraș, săraci și încă neadaptați condițiilor vieții urbane.¹¹³ O astfel de zonă era și cartierul Mănăstur unde, chiar dacă o mamă năștea în medie patru copii, mortalitatea infantilă atingea procentul îngrijorător de 21%.¹¹⁴

În acest context, filiala clujeană a Societății “Principele Mircea” a înființat Dispensarul purtând același nume, în Mănăstur, unde spre deosebire de alte cartiere ale orașului, nu exista un dispensar dedicat luptei împotriva mortalității infantile. Acesta a fost inaugurat, la 10 iunie 1923, într-un local aflat în proprietatea societății, așezământul bucurându-se de sprijinul Direcțiunii I Regionale a Ocrotirilor Sociale, care a oferit medicamente și instrumentarul necesar de la Depozitul Sanitar.¹¹⁵

Instituția s-a concentrat pe asistența infantilă asigurând, inițial, o singură zi apoi, din 1924, patru zile de consultații săptămânal. Zilnic au fost examinați între 20 și 40 de copii, iar din iunie 1923 până în mai 1924, au fost prezentați la dispensar 301 sugari și copii de peste 2 ani și s-au efectuat 877 de consultații.¹¹⁶

Cauzele mortalității infantile în cartier erau tulburările digestive și debilitatea congenitală, uneori asociată sifilisului, generate de contextul social-economic și nivelul educației sanitare a locuitorilor. Majoritatea mamelor, muncitoare în diferite fabrici, nu-și alăptau copiii decât două luni, îi treceau devreme pe alimentație mixtă sau îi înțărcau. Puține familii aveau o vacă și acces la lapte bun, majoritatea obținându-l din comerț, iar sterilizarea acestuia se realiza în condiții precare.¹¹⁷

Ca urmare, s-a trecut la adoptarea de măsuri de urgență: în cazul copiilor suferinzi de o boală mai serioasă, s-a cerut fabricilor să ofere concedii mamelor pentru a-i îngriji și alăpta; în caz de debilitate a sugarului, s-au eliberat certificate medicale pentru ca mamele să-și poată prelungi concediul de alăptare.¹¹⁸

¹¹² Ibid.

¹¹³ Vlad, *Probleme demografice*, 64–74.

¹¹⁴ Cornel Radu, “În cartierul Mănăstur din Cluj,” *Societatea de mâine* 13 (1925): 225.

¹¹⁵ Axente Iancu, “Ocrotirea infantilă în Cluj-Mănăstur,” *Societatea de mâine* 10 (1924): 226.

¹¹⁶ Ibid., 226–227.

¹¹⁷ Radu, “În cartierul,” 224.

¹¹⁸ Ibid.

Apoi, nevoia unei bucătării de lapte sterilizat în cadrul dispensarului era stringentă,¹¹⁹ ca și a unei mici infirmerii pentru îngrijirea copiilor bolnavi care nu necesitau spitalizare, dar care s-ar fi refăcut mai bine scoși din mediul familial precar. Însă, realizarea acestora presupunea organizarea de noi spații.¹²⁰ Ca urmare, de la o locație cu două camere, dispensarul a fost extins treptat, dispunând în 1937 de o terasă, 6 săli de consultații, o bucătărie de lapte și o baie,¹²¹ funcțională deja în anii '30¹²² unde, numai în 1931 s-au oferit gratuit săracilor 1.562 de băi.¹²³ În anul 1925, s-a înființat bucătăria de lapte, menită să asigure lapte sterilizat sugarilor ai căror mame erau obligate să-și părăsească domiciliul pentru a merge la muncă. Zilnic se pregăteau aici 25 de litri de lapte sub diverse forme.¹²⁴

Alături de mortalitatea infantilă ridicată, o problemă a fost și cea a bolilor sociale (tuberculoză, sifilis, alcoolism) care afectau populația cartierului și copiii ce purtau stigmatul sifilisului ereditar (în 1924, 17,5% din copiii aduși la dispensar). Ca urmare, una din cele 4 zile de consultații ale dispensarului a fost rezervată tratării exclusiv a sifilisului, tratamentele vizând întreaga familie.¹²⁵

Deși inițial dispensarul a fost destinat oferirii de consultații pentru copii, alături de aceștia se bucurau de atenție și mamele, femeile în general. În 1932, s-a deschis o secție dedicată adulților, în primul rând femeilor pe cale de a deveni mame, asigurându-se consultații ginecologice și prenatale, inițial o dată, apoi de trei ori pe săptămână.¹²⁶

Din 10 martie 1930, s-au extins serviciile dispensarului și cu cele de stomatologie, oferite gratuit o dată pe săptămână, în primul rând pentru femeile sărace și copii.¹²⁷ Numai în anul 1934, au beneficiat de tratamente peste 100 de copii.¹²⁸

În anul 1935, în cadrul dispensarului își desfășurau activitatea doi medici, o soră de ocrotire, eleve surori de ocrotire al căror număr era variabil în funcție de împărțirea lor la stagiul practic. Apoi, în cadrul dispensarului era deja

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Ibid., 225.

¹²¹ "Activitatea dispensarului de copii al soc. "Principele Mircea" din Mănăștur," *Universul* 240 (1937): 10.

¹²² "Societatea Principele Mircea în Mănăștur," *Societatea de mâine* 36–37 (1925): 641.

¹²³ "Activitatea soc. "Principele Mircea" din Cluj," *Universul* 74 (1931): 8.

¹²⁴ "Activitatea dispensarului," 10.

¹²⁵ Radu, "În cartierul," 224–225; Cornel Radu, "Rolul social al dispensariilor pentru copii sugari," *Societatea de Mâine* 34–35 (1925), 624; Iancu, "Ocrotirea infantilă," 227.

¹²⁶ "Adunarea generală a societății "Principele Mircea" la Cluj," *Universul* 47 (1929): 6; "Săptămâna copiilor la Cluj," *Universul* 122 (1930): 4.

¹²⁷ Ibid.; "Activitatea soc.," 8.

¹²⁸ "Adunarea generală a filialei din Cluj a soc. «Principele Mircea»," *Universul* 92 (1935): 4.

funcțională infirmeria, unde infirmiera dispensarului aplica tratamente în zilele când nu se țineau consultații.¹²⁹

Numărul de consultații efectuate a crescut din 1924, de la 877 la 2.828 în 1925 și 2.999 în 1929.¹³⁰ Tendința crescătoare nu a fost însă constantă, dar dincolo de fluctuații, numărul de consultații acordate în acest dispensar s-a menținut la un nivel ridicat,¹³¹ reușindu-se dislocarea unor mentalități și practici înapoiate cu efecte sanitare devastatoare.¹³² Mortalitatea infantilă a scăzut simțitor și, deja în 1924, dacă mortalitatea în rândul copiilor din Mănăstur se ridica la 21%, în rândul celor prezentați la dispensar era de 14%.¹³³ În timp, s-a observat o reducere constantă a mortalității infantile în cartier, în 1937, la 9,5%.¹³⁴

Cum sprijinul autorităților locale și centrale nu a fost unul constant,¹³⁵ Societatea “Principele Mircea” a depus o activitate susținută pentru a aduna fondurile necesare funcționării și chiar extinderii activității dispensarului. Pe lângă tratamente și sfaturi medicale pentru îngrijirea sugarilor, mamele plecau de la dispensar și cu medicamente, ceai, zahăr, orez, pe care le primeau gratuit.¹³⁶ O parte a veniturilor societății proveneau din cotizații, la care se adăugau sume transferate de la societatea mamă, dar și de la diferite autorități centrale și locale, care însă nu au avut un caracter constant¹³⁷. Importante sume aduceau chetele, organizate periodic¹³⁸, sau cu prilejul unor evenimente ce purtau marca societății, precum “Săptămâna copiilor”¹³⁹, patronată de Societatea “Principele

¹²⁹ Vlad, *Probleme demografice*, 122–124.

¹³⁰ “Soc. «Principele Mircea»,” *Societatea de Măine* 11 (1926): 205; “Soc. “Principele Mircea” din Cluj a împlinit 10 ani de activitate,” *Dreptatea* 741 (1930): 2.

¹³¹ “Adunarea Societății “Principele Mircea” filiala Cluj,” *Universul* 140 (1932): 10; Petre Vlad, *Probleme demografice*, 122.

¹³² “Activitatea dispensarului,” 10.

¹³³ Radu, “În cartierul,” 224.

¹³⁴ “Activitatea dispensarului,” 10; “Activitatea dispensarului de copii al soc. “Principele Mircea” din Mănăstur,” (b) *Patria* 195 (1937): 3.

¹³⁵ “Adunarea Soc. Principele Mircea,” (b) *Patria* 18 (1927): 3.

¹³⁶ Leonard, “Adunarea Soc. Princip. Mircea, Secția Cluj,” *Patria* 82 (1928): 2.

¹³⁷ “Activitatea soc.,” 8; Leonard, “Adunarea Soc.,” 2.

¹³⁸ “De la Societatea Principele Mircea,” *Patria* 107 (1921): 2; “Soc. “Principele Mircea” – Cheta de la 14 Iunie 1925,” *Patria* 133 (1925): 2; “Mulțumiri,” *Patria* 102 (1928): 6; “De la Societatea “Principele Mircea”. Dare de seamă,” *Patria* 95 (1929): 6.

¹³⁹ “Săptămâna copiilor” a fost un eveniment patronat de Societatea “Principele Mircea”. La fel ca toate centrele mai mari ale țării și Clujul a sărbătorit această “Săptămână a copilului”, care s-a desfășurat în 1930, între zilele de 25 mai – 1 iunie. Programul manifestărilor ocazionate era bogat, cu întruniri cu participarea autorităților, conferințe pe teme sanitare, petreceri, spectacole ale copiilor și expoziții de sugari cu decernare de premii, defilări ale școlarilor și organizarea de chete în folosul copiilor săraci, predici în biserici în legătură cu asistența infantilă. În această săptămână, toate cinematografele încasau o suprataxă de un leu de bilet, în folosul copiilor săraci; se vindeau timbrele speciale ale societății. Cor., “«Săptămâna Copilului» la Cluj,” *Dreptatea* 789

Mircea”¹⁴⁰. Apoi, adunarea de fonduri în favoarea societății s-a realizat și cu susținerea conducerii instituțiilor locale de spectacol prin diverse reprezentații caritabile¹⁴¹. Au fost organizate serate dansante, balurile anuale ale societății, tot pentru colectarea de fonduri¹⁴². Aceleași scopuri caritabile le-a servit organizarea de bazaruri¹⁴³.

Organizarea și susținerea de colonii de vară și sanatorii pentru copii și tinerii defavorizați și cu probleme de sănătate

Colonia de la Zlatna a Fondului Operelor de binefacere ale A.S.R. “Principesa Elena”, filiala Cluj. Ocrotirea socială și sanitară a copiilor și tinerilor nevoiași ori suferinzi s-a realizat și prin trimiterea acestora în vacanțe în colonii, la munte sau mare. Asumându-și ca o direcție primordială asistența infantilă, filiala clujeană a Fondului Operelor de binefacere ale A.S.R. “Principesa Elena” s-a mobilizat de la începuturile ființării sale pentru a trimite copii în coloniile centrale de la Mangalia și Agigea, fiind selectați în primul rând cei mai nevoiași și suferinzi (în special de tuberculoză). În urma avizului medical și al anchetei derulate de societate, se stabilea lista copiilor care aveau să beneficieze de aceste sejururi.¹⁴⁴

Coloniile de la Mangalia și Agigea au fost ridicate de centrala de la București a Societății, fiind funcționale din 1926, prima cu capacitatea de a asigura sejururi lunare pentru 900 de copii în serii de câte 300, în intervalul 20 iunie–20 septembrie, a doua cu o capacitate de 50 de locuri de cazare, între 15 iunie și 15 septembrie, găzduind câte trei serii mixte de câte 500 de copii din întreaga țară.¹⁴⁵ De la Cluj, primul grup trimis la Mangalia a fost unul de fete, urmat de altul de băieți. Cheltuielile de întreținere a copiilor în colonie și transportul acestora au fost asigurate din fondurile filialei clujene.¹⁴⁶ Alți 48 de copii au fost trimiși în colonia de la Agigea.¹⁴⁷

(1930): 10; “Săptămâna copiilor la Cluj,” *Universul*, 122 (1930): 4; “«Săptămâna copiilor» la Cluj,” (b) *Universul*, 116 (1930): 8.

¹⁴⁰ Cor., “«Săptămâna Copilului»,” 10; “Activitatea soc.,” 8.

¹⁴¹ “Adunarea Soc.,” (b) 3; “Activitatea soc.,” 8; “De la societatea “Principele Mircea” din Cluj,” *Universul* 61 (1932): 9; *Patria* 62 (1933): 3.

¹⁴² “Serata dansantă,” *Patria* 260 (1929): 6; “Balul Societății “Principele Mircea” din Cluj,” *Patria* 6 (1929): 8.

¹⁴³ “Bazarul Soc. «Principele Mircea»,” *Patria* 77–99 (1935): 3; “Adunarea Soc.,” (b) 3.

¹⁴⁴ Marioara Șerban, “O noua inițiativă, asistență socială,” *Patria* 129 (1928): 4.

¹⁴⁵ Petru Râmneanțu, “Importanța educației fizice în școlile primare. Coloniile școlare,” *Buletin eugenetic și biopolitic* III (1929): 313–314; At. Motogna, “«Fondul operelor de binefacere ale A.S.R. Principesa Elena», secția Cluj,” *Înfrățirea Românească* 6 (1929): 73.

¹⁴⁶ Motogna, “Fondul operelor,” 73.

¹⁴⁷ Ibid.; Petru Râmneanțu, “Importanța educației,” 314.

Conform unui raport al filialei clujene, în 1928, 25 de copii au fost trimiși câte o lună la Mangalia, iar în 1929, 85 de copii, o parte la mare, o parte în Apuseni, la Zlatna.¹⁴⁸ Destinația de la Zlatna era rezultatul inițiativei filialei clujene în acest domeniu.

Cei 37 de copii trimiși pentru o perioadă de patru săptămâni la Zlatna au fost cazați la Internatul Școlii de Arte și Meserii, desfășurând sub supravegherea unei surori de ocrotire un program stabilit de membrele societății de la Cluj. Întreținerea acestei destinații de vacanță s-a realizat prin efortul financiar al filialei clujene a Fondului Operelor de binefacere ale A.S.R. “Principesa Elena”, care a investit în acest sens 88.950 lei.¹⁴⁹

În aceste destinații de vacanță, copiii beneficiau de hrană din abundență, 4–5 mese pe zi, băi de soare, desfășurau jocuri și sporturi diverse sub supraveghere, inclusiv medicală.¹⁵⁰

Sanatoriul Societății “Caritatea”. O altă inițiativă în domeniul ocrotirii și asistenței sanitare a tinerilor a fost sanatoriul înființat și susținut de Societatea “Caritatea”, inițiată și condusă de la începuturi de Olivia Deleu. Obiectivul societății era “lupta pentru salvarea tineretului atins de boala nemiloasă a tuberculozei”. În 1926, Olivia Deleu rememora: “[...] am început înainte cu 4 ani activitatea noastră, muncind aproape exclusiv la realizarea programului nostru care este: susținerea și dezvoltarea micului nostru sanator de la Colibița, unde trimitem an de an, copii, elevi, eleve a școalelor secundare, studenții ca să-și refacă sănătatea lor zdruncinată după greutățile anului școlar”.¹⁵¹

Demersurile pentru ridicarea complexului au început în 1923, prin cumpărarea terenului și ale unor case de la localnicii din Colibița și, apoi, construcția mai multor pavilioane destinate unui sanatoriu. Finanțarea a fost asigurată din donații private, sume de la Ministerul Sănătății și Liga Națională Antituberculoasă, colecte la balurile mascate și spectacolele de binefacere organizate de societatea “Caritatea”.¹⁵² În 1931, Universitatea, care urmărea construirea unui sanatoriu pentru propriii studenți, a decis să poarte tratative cu Societatea “Caritatea”, la al cărei sanatoriu trimitea deja de câțiva ani studenți cu probleme pulmonare pentru recuperare, suportând costurile întreținerii lor. În urma acestor tratative, s-a încheiat o convenție pentru construirea unui pavilion de 40 de paturi, exclusiv pentru studenții Universității, gospodărirea

¹⁴⁸ Serviciul județean Cluj al Arhivelor Naționale, *Fondul familial Șerban*, dosar 9, f. 16.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Ibid., f. 17.

¹⁵¹ Sanitarus, “Opera «Carității»”, *Înfrățirea Românească. Organ al Ligii Apărării Național Creștine* 10 (1926): 13–14.

¹⁵² Ana-Maria Stan, “Colibița”, *Dilema Veche* 338 (2010), <https://dilemaveche.ro/sectiune/bordeie-si-obiceie/articol/colibita>, accesat la 20 aug. 2019.

acestuia căzând în sarcina Societății “Caritatea”. Universitatea a contribuit cu 200.000 de lei, Ministerul Sănătății cu 250.000 de lei, iar “Caritatea” cu teren și material de construcție. În acest pavilion urmau să primească tratament cel puțin 80–100 de studenți.¹⁵³

Complexul studențesc a fost inaugurat cu mare fast în vara anului 1932.¹⁵⁴ Cu pavilioane separate pentru băieți și fete, unitatea era iluminată cu gaz Schell. La “Caritatea” au fost captate mai multe izvoare, formându-se un bazin de la care plecau țevi spre bucătăria care funcționa în pavilionul “Otilia”. Pe un platou, mai sus de pavilion, era un teren unde studenții jucau fotbal. La stânga pavilionului “Otilia”, între brazi, era pavilionul băieților. Într-un hol mare a fost amenajată o popicărie. Sezonul începea la Colibița în mai și se încheia în septembrie. Atmosfera unui sejur studențesc la Colibița era animată, se organizau tombale, spectacole de divertisment, excursii prin împrejurimi, turnee sportive.¹⁵⁵ În anul 1944, pavilionul 1 s-a aprins, locatarii fiind mutați în pavilionul 2. Apoi, în condițiile celui de-al Doilea Război Mondial, activitatea Societății “Caritatea” s-a stins treptat, iar pavilionul 2 și celelalte construcții aferente s-au ruinat.¹⁵⁶

*
* *

La mijlocul deceniului al treilea, o statistică întocmită în România cu prilejul reînscrierii asociațiilor conform noii legislații, indica un total de 125 de societăți de binefacere, cu un număr de 383 de filiale. Un deceniu mai târziu, în 1936, numărul lor a atins cifra de 1.101. Atât inițierea cât și realizarea activităților voluntare specifice acestor societăți erau asumate de femei¹⁵⁷, multe fiind societăți ale acestora. În Clujul interbelic au funcționat peste 15 de societăți de femei, marea lor majoritate remarcându-se prin activități din sfera asistenței sociale și sanitare. Așa acum reiese și din paginile precedente, ele au ctitorit un număr mare de așezăminte de ocrotire socială și sanitară.

Profilul acestora indică câteva direcții de acțiune asumate de aceste societăți în domeniul asistenței instituționalizate. Acestea au avut ca subiect femeia nevoiașă, în ipostaze diverse: muncitoare, mamă; fetele nevoiașе: orfane, cele venite de la țară pentru a fi ferite de provocările vieții urbane și degradare, cele

¹⁵³ *Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj pe anul școlar 1930–1931* (Cluj: Institutul de Arte Grafice Ardealul, 1931), 17, 305.

¹⁵⁴ Ioan Băca, Ioan Șteff, *Poveștile Colibiței* (Cluj-Napoca: Argonaut, 2014), 97.

¹⁵⁵ *Ibid.*, 98, 100, 104.

¹⁵⁶ *Ibid.*, 112–113.

¹⁵⁷ Livia Popescu, *Structură socială și societate civilă în România interbelică* (Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 1998), 116.

stabilite la oraș în perioade diferite ale parcursului lor educațional; copiii defavorizați, începând cu perioada de sugar.

În perioada interbelică, cea mai veche instituție de ocrotire funcțională, cu începuturi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a fost Orfelinatul “Maria Valeria”, patronat de societatea constituită în scopul înființării și susținerii acestuia.

Cele mai multe așezăminte de ocrotire au fost cele menite să asigure supravegherea, îngrijirea și educația copiilor nevoiași pe perioada cât părinții se aflau la muncă. Necesitatea acestor instituții deriva din noile realități social-economice ale Clujului, urbanizarea și industrializarea stimulând afluența feminină spre urban și, aici, spre diferite ramuri industriale.

Femeia muncitoare devenise o realitate a timpului, marea majoritate fiind lucrătoare necalificate și servitoare. Această ipostază a femeii era legată în majoritatea situațiilor de lipsuri, nevoia completării veniturilor insuficiente ale bărbatului, dar care, fără o pregătire tehnică sau profesională, nu permitea de cele mai multe ori depășirea statutului de muncitor necalificat. Pe de altă parte, așa cum au arătat anchetele sociologice realizate la acea vreme, munca femeii, ce presupunea “ieșirea” acesteia din cămin, avea un impact negativ asupra casei și familiei muncitoarei și, în primul rând, asupra copiilor. Munca femeii, grefată pe o situație materială și o educație precară, afecta copiii care ajungeau să fie prost alimentați, neîngrijiți, lăsați nesupravegheați și needucați.¹⁵⁸ Leagănul de la Fabrica de Tutun, ca și căminele de copii ale societăților de femei, întindeau o mână de ajutor mamelor și implicit familiilor nevoiașe, asigurând supraveghere și ocrotire instituționalizată copiilor.

Apoi, în unele situații, așa cum arătam, alături de Căminele de zi funcționau Cămine pentru femei vârstnice, unde primeau adăpost și îngrijire femei fără familii și cu venituri foarte mici sau fără venit.

O atenție specială a fost acordată de societățile de femei tinerelor fete de condiție modestă. Acestea puteau să fie eleve sau studente venite din alte localități ori fete ajunse la oraș în căutarea unui loc de muncă. Pentru eleve și studente fără posibilități și oportunități de cazare s-au gândit și susținut cămine, iar fetele nevoiașe ajunse la oraș erau sprijinite prin misiunea de gară și servicii de plasare organizate.

De asemenea, femeile provenite din medii defavorizate erau sprijinite și în ipostaza de mame, alături de micuții lor, apărarea mamei și a copilului fiind unanim asumată de societățile de femei. Unele dintre acestea s-au concentrat precumpănitor pe dimensiunea sanitară a problemei. Din punct de vedere sanitar, apărarea mamei presupunea asigurarea evoluției naturale a sarcinii,

¹⁵⁸ Ghizela Cosma, “Statutul profesional al femeii în România interbelică. Rolul său în schimbarea dimensiunilor tradiționale ale existenței femeii,” *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia* 1–2 (1992): 190, 192, 194–197.

îndepărtarea eventualelor pericole apărute în această perioadă, prevenirea avorturilor, dar și tratarea și împiedicarea răspândirii bolilor sociale. În ipostaza de mame, femeile din mediile sărace aveau nevoie de cunoștințe de îngrijire a copiilor și, în primul rând, de conștientizarea avantajelor hrănirii copiilor la sân. În ce privește apărarea copilului, din punct de vedere sanitar, cea mai importantă problemă era asigurarea alăptării la sân a sugarilor, prin care putea fi salvată viața a sute de suflete. Se adăugau la aceasta probleme legate de impactul altor patologii asupra stării de sănătate a celor mici, ca de exemplu tuberculoza ori sifilisul. Atât Societatea pentru Ocrotirea Mamei și a Copilului cât și Societatea “Principele Mircea” au urmărit în activitatea lor aceste aspecte. Prin unele demersuri au intervenit și în sfera socială (cu acordarea de ajutoare materiale, prin implicarea în relațiile de muncă ale mamelor, obținând în beneficiul lor și al copiilor zile suplimentare de concediu pentru alăptarea și îngrijirea celor bolnavi sau subdezvoltați), dar și în educația maternală pentru asigurarea stării de bine a mamei și copilului. Prin această activitate, instituțiile de ocrotire susținute de societățile de femei din Cluj au contribuit la scăderea mortalității infantile și dislocarea unor mentalități înapoiate în zonele lor de acțiune.

O altă formă de ocrotire a copiilor s-a realizat prin scoaterea copiilor nevoiași pe perioada vacanțelor din mediul pauper de viață și trimiterea lor pentru sejururi scurte în colonii, sanatorii înființate de aceste societăți și pe cheltuiala lor. S-a acordat atenție copiilor și tinerilor săraci, cu patologii diverse, în special tuberculoză, o boală răspândită în mediul de proveniență al acestora. În perioada acestor sejururi copiii aveau program de vacanță, cu hrană îndestulătoare și supraveghere medicală.

În concluzie, majoritatea inițiativelor societăților clujencelor de înființare de instituții de ocrotire socială și sanitară au urmărit îmbunătățirea situației femeilor și copiilor. Clujencele angrenate în societățile de femei își dedicau prioritar munca semenelor lor defavorizate de soartă și copiilor acestora. Societățile de femei au creat pentru aceste categorii așezăminte exemplare de ocrotire care, formal, au purtat amprenta unei comunități etnice sau religioase ce-și îndrepta atenția prioritar spre membrii acelei comunități, dar ele nu au avut neapărat un caracter exclusiv, de multe ori, caritatea fiind extinsă și dincolo de granițe religioase sau etnice.

Apoi, clujencele active în cadrul acestor societăți, chiar dacă nu aveau o profesie, munciau în afara căminului pentru comunitate. Responsabilitatea socială era asumată, înțeleasă ca angajament, obligație și datorie a elitelor feminine de a contribui voluntar la o societate mai bună, mai dreaptă. Acest tip de activism era integrat firesc modului de viață al elitelor sociale, transpunând grija femeii pentru propria familie și cămin, la nivel comunitar.

Nu în ultimul rând, așezămintele prezentate în paginile anterioare sunt

exemplare și prin continuitatea activității lor, care a fost asigurată în timp. Aceasta a presupus acces neîntrerupt la fonduri necesare întreținerii și funcționării lor, societăților de femei revenindu-le sarcina asigurării unei finanțări ritmice și continue. Ele au venit mereu cu noi și noi idei, au creat evenimente, au derulat diverse campanii, colecte etc., care au permis o redistribuire voluntară din bunăstarea cetățenilor mai avuți și chiar și a celor de condiție mai modestă spre cei defavorizați.

Așezămintele de ocrotire socială/sanitară înființate și susținute evidențiază contribuția clujencelor la manifestările societății civile interbelice în domeniu, într-o perioadă marcată de trecerea de la caritate la asistența socială modernă.¹⁵⁹

SOCIAL AND SANITARY PROTECTION INSTITUTIONS BELONGING TO THE WOMEN'S SOCIETIES IN CLUJ IN THE INTERWAR PERIOD

Abstract

Using a succession of monographic notes, the present study reconstitutes the image of the social/ sanitary protection institutions in Cluj, during the interwar period, founded and supported by the women's societies. The oldest such an institution, dating from the second half of the 19th century, was "Maria Valeria" Orphanage under the patronage of the homonymous society. The most numerous were the day nurseries supported by the Israelite, Reformed, Roman Catholic, Greek-Catholic, and Unitarian women's societies. These provided care and education for needy children for the time their parents were at work. Besides these, the Israelite and Reformed nursing homes for old ladies also worked. The Unitarian establishment and "Grințescu" House worked for needy young schoolgirls and students; the needy young girls who came in the town were assisted by the station mission and the employment office of the Romanian University Women's Association from Cluj. The establishments for sanitary protection were supported by the Association for the Protection of Mother and Infant from Cluj and the "Principele Mircea" society, Cluj branch. The Charity Fund of "Principesa Elena", Cluj branch, and "Caritatea" Society used to send the needy children and young men to spend their holidays in sanatoriums/ camps organized under their patronage.

There are results which reveal the fact that the women in Cluj mainly dedicated their work, through their societies, to needy women and their children, as they understood the social responsibility as their own duty to voluntarily contribute to a better society. There were founded exemplary establishments to protect ethnic and religious communities, but charity frequently ignored such limits. To continuously support those establishments, the women organized events, campaigns, and collections, generating a voluntary redistribution of welfare to the deprived persons. On the whole, the study spotlights the women's contribution to the actions of the civil society in the interwar period, related to the social/ sanitary assistance.

¹⁵⁹ Ghizela Cosma, "Tendințe de instituționalizare a asistenței sociale moderne în România," *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica* 1 (2001): 139–155.